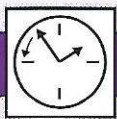

Voorgangers: Dierenartsen uit vroeger tijd (38)

Karl Heinrich Hertwig (1798-1881)

Veterinair verleden

Hertwig geldt naast Gurlt als een der coryfeeën van de Berlijnse Veeartsenijschool in het tweede en derde kwartaal van de 19^e eeuw. Ieder van hen heeft ertoe bijgedragen dat de vakgebieden die hen waren toevertrouwd een degelijke, op onderzoek en waarneming berustende basis kregen en op systematische wijze werden gedoceerd en in hand- en leerboeken hun beslag kregen.

Hertwig werd in 1798 in Ohlau (Silezië) geboren, waar zijn ouders een brouwerij bezaten. Al tijdens zijn lagere schooltijd onderscheidde hij zich van zijn klasgenoten door een buitengewone intelligentie. Voortgezet gymnasiumonderwijs lag voor de hand; omdat de brouwerij ernstig geleden had onder de Franse bezetting van 1806, konden zijn ouders het zich echter niet permitteren om hun zoon naar het gymnasium in het naburige Brieg (het huidige, tot Polen behorende Brzeg aan de Oder) te sturen, omdat hij daar dan in een kosthuis zou moeten wonen. Gelukkig ontfermden zich over hem zowel het hoofd van de school als de plaatselijke medicus. Zij gaven hem in de woelige oorlogsperiode 1813-1815 les, zodat hij, toen de algemene vrede was teruggekeerd, klaar was voor de hoogste klassen van het gymnasium. Maar deze leerperiode was allerm minst rustig. Na de veldslagen die het Silezisch leger in 1813 had moeten leveren waren in Ohlau twee lazaretten ingericht, één voor gewonden en één voor dysenteriepatiënten. De jonge Hertwig werd hier, eerst in het ene daarna in het andere, als verpleger aan het werk gezet. Zodra hij zijn dagtaak had volbracht, moest hij zich weer voor honderd procent aan zijn studie wijden.

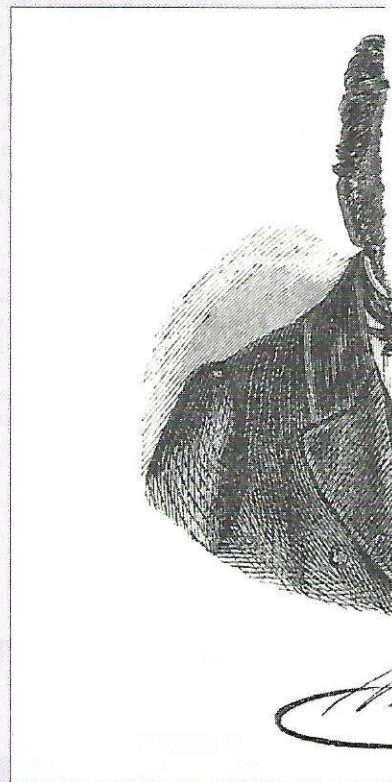
In tegenstelling tot Hering die een vergelijkbare situatie had meegemaakt (zie 'Voorgangers' nummer 37) besloot Hertwig medicijnen te gaan studeren. Hij ging daartoe naar het chirurgisch instituut in Breslau (het huidige Poolse Wrocław) waar hij 2½ jaar onder grote ontberingen studeerde en in 1819 de bevoegdheid kreeg om als chirurgijn te werken. Toen zich vervolgens de mogelijkheid voordeed om zich op kosten van de Staat te gaan bekwamen in de diergeneeskunde, heeft hij die kans aangegrepen. Na drie semesters in Wenen en twee semesters in München te hebben gestudeerd waarbij hij tevens steeds medische colleges volgde, ging hij, na nog een rondreis langs de overige veterinaire scholen gemaakt te hebben, naar Berlijn om zijn studies af te ronden. In 1822 behaalde hij het dierenartsdiploma.

Na een jaar werd hij tot repetitor benoemd aan de Berlijnse veeartsenijschool. Tevens werd hem opgedragen om colleges te geven over operatieleer en speciale chirurgie en om de leiding op zich te nemen over de kleine huisdierenkliniek. In 1825 ging hij colleges geven over de artseneimiddelen en in 1826 kreeg hij de leiding over de grote huisdierenkliniek.

Ondanks lange en vermoeiende dagen slaagde hij erin om in 1826 te promoveren aan de medische faculteit (zijn dissertatie handelde over hersenschudding) en om in het jaar daarop de bevoegdheid te verwerven om de medische praktijk uit te oefenen.

In diezelfde jaren vallen ook zijn, niet zonder levensgevaar uitgevoerde als klassiek geldende onderzoekingen op het gebied van de hondsdolheid, waarmee hij zulk een faam oogstte dat er een ministeriële beschikking kwam die gebod dat alle van rabiës verdachte honden aan Hertwigs oordeel onderworpen dienden te worden. Zijn onderzoeksresultaten zijn gebundeld onder de titel *Beiträge zur näheren Kenntnis der Tollwuth der Hunde* (1829).

In 1828 werd hij op grond van zijn verdiensten bevorderd tot dierenarts der eerste klasse. Tegelijkertijd kreeg hij permissie om een lange wetenschappelijke reis te maken naar de veterinaire scholen van Londen en Parijs met als spe-

ciale opdracht Franse en Engelse vakliteratuur aan te kopen ten behoeve van de bibliotheek van de Berlijnse veeartsenijschool. Op weg naar Londen heeft hij ook Utrecht bezocht. Zijn kennismaking met Alexander Numan en diens toen lopend Gasterophilusonderzoek leidde ertoe dat hij Numans publicatie hierover nadien (in 1837) in het Duits heeft uitgegeven.

Na terugkeer werd Hertwig tot eerste leraar benoemd; hij werd verantwoordelijke voor alle ziekenstallen en het klinisch onderwijs. In die tijd had de stationaire kliniek een gemiddelde bezetting van 70 à 90 patiënten. Dit betekende dat hij dagelijks vijf uur bezig was met de behandeling van deze dieren. Daarnaast moest hij wekelijks negen uur college geven. Daar hij geen assistent ter beschikking had, moest hij ook geregeld 's nachts hulp bieden aan ernstig zieke dieren.

Alleen iemand met een ijzersterk gestel en een enorme werkkraft kon al deze taken goed vervullen.

In 1833 volgde zijn benoeming tot professor. In datzelfde jaar verscheen ook de eerste editie van zijn veelgeprezen boek *Praktische Arzneimittellehre für Thierärzte*, waaraan tal van eigen onderzoekingen ten grondslag lagen en dat hij is blijven uitbreiden tot de vijfde uitgave van 1872. Vanaf de vierde uitgave (1863) werd de titel dan ook *Handbuch der praktischen Arzneimittellehre für Thierärzte*. Samen met de apotheker van de school, C.G.H. Erdmann, volgde later nog een *Thierärztliche Receptirkunde und Pharmacopöe* (1856, 1875).

In 1837 werd hij benoemd tot veterinaire lid van de gezondheidsraad in de provincie Brandenburg, een functie met nogal wat administratieve verplichtingen die hij tot 1870 zou blijven vervullen. Een uitvloeisel hiervan was dat hij in 1845 in opdracht van het ministerie enige studiereizen maakte ter bestudering van de runderpest, eerst naar Bohemen en vervolgens, tezamen met Prinz uit Dresden en With uit Kopenhagen naar Zuid-Rusland.

Sinds 1855 gaf hij voordrachten over paardenkennis aan de militaire school. Zijn lesstof vinden we terug in *Taschenbuch der gesammten Pferdekunde*, dat vier edities kreeg.

Ook de andere leeropdrachten resulteerden in leerboeken. Zo ook het samen met E. Gurlt geschreven leerboek *Chirurgische Anatomie und Operationslehre für Thierärzte* (1847) en zijn

Praktisches Handbuch der Chirurgie für Thierärzte (1850, 1859).

Berlijn had al vroeg een afzonderlijke kliniek voor kleine huisdieren. Hertwig heeft deze gedurende enige jaren onder zijn hoede gehad zodat hij, mede op grond van eigen ervaring, in 1853 *Die Krankheiten der Hunde und deren Heilung* kon publiceren, het eerste grotere Duitse boek over hondenziekten, dat onmiddellijk een Nederlandse vertaling kreeg (van de hand van de Utrechtse stedelijke veearts W.J.E. Hekmeijer).

Daarnaast verrichtte hij wetenschappelijk onderzoek van betekenis. Het is onbegrijpelijk, dat iemand naast zulke drukke dagelijkse bezigheden nog tijd vond om onderzoek te doen over zulke uiteenlopende onderwerpen als schurftmijten, arsenicum *in cadavere*, dekinfecties, pokken, vogelziekten, de fysiologie van het hart-vaatstelsel enzovoort. Zijn publicaties verschenen voornamelijk in het *Magazin für die gesammte Thierheilkunde* dat hij samen met Gurlt in 1835 oprichtte en tot 1874 redigeerde.

Hertwig was een eerlijk onderzoeker die steeds zijn bronnen vermeldde en recht deed aan anderen. Zijn gehoor was steeds diep onder de indruk van zijn encyclopedische kennis.

In 1877 trok hij zich definitief terug op de leeftijd van 79 jaar, na ruim 53 jaar actief bij het veterinaire onderwijs betrokken te zijn geweest. In deze halve eeuw was Hertwig in belangrijke mate verantwoordelijk voor het onderwijs; hij heeft zijn stempel gedrukt op de vorming van vele generaties dierenartsen, allereerst in Berlijn maar door zijn leerboeken ook op tal van andere plaatsen. Hertwig stierf in 1881. Hij behoort met ere opgenomen te worden in de rij van grote voorgangers!

Deze rubriek wordt verzorgd door leden van het Veterinair Historisch Genootschap.

E.P. Oldenkamp

Geraadpleegde literatuur:

- Biografisches Lexicon der hervorragende Aertzte. 2. Aufl. Herausgegeben von A. Hirsch. Bd 3 Berlin, 1931: 193-4.
- Biografisch Literarisch Lexicon der Thierärzte. Gesammelt von G.W.Schrader; herausgegeben von E. Hering. Stuttgart, 1863: 195-6.
- Boessneck, J. Hertwig, Karl Heinrich. In: Neue Deutsche Biographie. Bd. 8 Berlin, 1969: 708.
- E.P.O. Voorgangers: E.F. Gurlt. Tijdschr Diergeneeskd 1998; 123: 412-3.
- Leclainche E. Histoire de la Médecine Vétérinaire. Toulouse, 1936: 308-9.
- Roloff F. Personal-Notizen, Nekrolog. Archiv für wissenschaftliche und practische Thierheilkunde 1881; 7: 495-8.